

П. П. МІНКА

*Павло Павлович Мінка, викладач
Дніпропетровського гуманітарного
університету*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

В умовах формування громадянського суспільства, проголошення курсу на розбудову в Україні правової, демократичної держави особливого значення набуває питання адміністративно-правового регулювання відносин між державними органами та релігійними організаціями.

Незалежна Україна визнала свободу віросповідання однією з найголовніших свобод людини, які має гарантувати та захищати держава, що прямо закріплено в Конституції України від 28 червня 1996 р., у ст. 3 якої встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнані в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Зокрема кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, що включає в себе свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Засобами реалізації такого права визнано церкву і релігійні організації, які відокремлені від держави (ст. 35 Конституції України).

Стан забезпечення державою свободи віросповідання, значно залежить від характеру відносин держави і релігійних організацій, моделі і становлення таких взаємозв'язків, їх правового регулювання. З іншого боку, якомога повне висвітлення зазначеного питання є умовою всебічної характеристики адміністративно-правового регулювання відносин органів державної влади і релігійних організацій, належного виконання державою зобов'язання забезпечити правомірну реалізацію і охорону свободи

П.П.Мінка, 2009

віросповідання, в тому числі з точки зору міжнародних і регіональних угод з прав людини.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена також необхідністю створення дієвого механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають між органами державної влади та релігійними організаціями.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної та зарубіжної правової науки окремі юридичні аспекти свободи совісті людини досліджувалися у працях А. Агапова, М. Бабія, В. Бондаренка, К. Борисова, С. Бублика, С. Бур'янова, В. Єленського, В. Коула Дерема, А. Колодного, А. Красікова, Н. Лернера, А. Ловінюкова, М. Мариновича, А. Пчелінцева, П. Рабіновича, В. Савельєва, О. Сагана, Г. Черемних, О. Шуби, П. Яроцького та інших учених.

Правовий статус релігійних організацій та церкви, релігійної безпеки досліджували вчені, переважно галузі конституційного права, теорії та історії права, релігієзнавства та цивільного права, серед яких С. С. Алексєєв, О. А. Альонкін, В. М. Баранов, В. В. Волошин, М. Г. Кіріченко, А. С. Ловінюков, В. В. Новіков, М. І. Одінцов, Ф. М. Рудинський, Л. О. Попсуенко, В. Д. Сорокін, В. Г. Стрекозов, І. І. Сидорчук, В. Д. Фучеджи, Ю. Ю. Фисун тощо.

Водночас слід зазначити, що в галузі адміністративного права дослідження, присвячені проблемам правового регулювання відносин між органами державної влади та релігійними організаціями висвітлено недостатньо.

У дослідженні адміністративно-правового регулювання відносин органів державної влади та релігійних організацій необхідно враховувати, що будь-яка модель таких взаємозв'язків взаємодіє з філософським - консервативним чи ліберальним - підходом до свободи віросповідання. Ліберальний підхід гарантує більшу міру свободи релігії в межах будь-якої названої моделі¹. Правове регулювання відносин держави і релігійних організацій, яке впливає з такого підходу, передусім і переважно спрямовано на забезпечення реалізації тупами віруючих свободи віросповідання, в тому числі в зазначених взаємозв'язках. Консервативний підхід, як свідчить історія, часто призводить до масових і грубих порушень свободи віросповідання, її конфліктів з державою². За таких умов юридична регламентація відносин держави і релігійних організацій є одним із виявів державного контролю щодо об'єднань віруючих, безпідставного обмеження їх діяльності. Отже, в залежності від вказаної взаємодії та конкретних умов у межах однієї моделі відносин держави і релігійних організацій можливі відмінний ступінь гарантування свободи віросповідання і різний характер зазначених взаємозв'язків.

На підставі аналізу положень Конституції України, законодавства у сфері свободи совісті українська модель відносин держави і релігійних організацій є ліберальною. Ліберальними необхідно визнати і адміністративно-правове регулювання відносин між державою та релігійними організаціями. Водночас деколи в адміністративно-правовому регулюванні відносин держави і релігійних організацій виявляються певні риси консервативного підходу до свободи віросповідання.

Для з'ясування питання адміністративно-правового регулювання відносин між органами державної влади і релігійними організаціями не можна не залишити поза увагою проблеми відносин між двома соціальними організаціями: державою і церквою. Відомо, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Звідси випливає, що релігійні організації не можуть становити ланку державної системи, а лише займають місце учасників суспільних відносин. Плюралізм, як одна з умов життя суспільства, важлива складова для розвитку демократії і дотримання прав людини, є настільки суттєвим, що держава обмежена в можливості чинити перепони для діяльності релігійних організацій. Роль держави у збереженні прав і свобод, особливо свободи совісті, є безперечною, тому в законодавстві повинні бути чітко закріплені межі втручання у сповідання будь-якої віри, у діяльність релігійних організацій, виходячи із загальнолюдських цінностей і прав людини. Так, наприклад, відділи у справах релігій займаються примиренням концесій, урегулюванням релігійних відносин із владою, ведуть обліково-реєстраційну діяльність на підставі заявницького

принципу та іншими питаннями, що віднесені до їх компетенції.

Взаємодія органів державної влади та релігійних організацій є багатосторонньою і, на нашу думку, повинна ґрунтуватися на таких принципах, як принцип відокремлення релігійних організацій від держави. Відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»³ держава не втручається в діяльність релігійних організацій. Крім того, держава не повинна фінансувати діяльність релігійних організацій, а також діяльність з пропаганди інших переконань. З іншого боку, релігійні організації не повинні втручатися у державні справи, не повинні брати участь у виборчій кампанії, діяльності політичних партій, вести агітацію за тих чи інших кандидатів на виборах. Однак служителі цих організацій мають право брати участь у виборах як громадяни України.

Виконання принципу відокремлення держави від церкви не означає, що релігійні організації не можуть брати участь у суспільному житті. Діяльність релігійних організацій не обмежується межами задоволення релігійних потреб, навпаки - релігійні організації мають право брати активну участь у житті суспільства шляхом здійснення місіонерської та благодійної діяльності, вихованню та навчанню.

Неможна не враховувати той факт, що релігійні організації спроможні виконувати такі важливі для суспільного життя функції, як навчання та виховання, формування у віруючих законослухняної поведінки, поваги до правил співжиття, високих моральних устоїв. Крім того, релігійні організації можуть виконувати інформаційну функцію - роз'яснювати віруючим важливі події в житті суспільства, держави та церкви; регулятивну функцію - направляти енергію та сили віруючих на реалізацію важливих завдань, що стоять перед суспільством.

Тому, на нашу думку, завданнями державних органів, і в першу чергу правоохоронних, повинно бути використання потенціалу релігійних організацій у протидії негативним явищам та порокам суспільства (алкоголізм, наркоманія, СНІД, проституція тощо), у профілактиці правопорушень та злочинам.

Так, у 2006 р. на рівні Міністерства внутрішніх справ та декількох релігійних конфесій було підписано «Заяву про наміри», метою якої є участь релігійних організацій у профілактиці правопорушень та злочинів⁴.

Відповідно до положень Соціальної концепції Української Православної Церкви, «...профілактика є можливою насамперед через виховання та просвіту, спрямовані на утвердження в суспільстві істинних духовних та моральних цінностей. У цій справі Православна Церква покликана до активної взаємодії зі школою, засобами масової інформації, правоохоронними органами. За відсутності в народі позитивного морального ідеалу жодні заходи примусу, залякування або покарання не зможуть зупинити злої волі. Саме тому найкращою формою запобігання порушенням закону є проповідь чесного та гідного способу життя, особливо в середовищі дітей та юнацтва. Окрему увагу при цьому потрібно приділяти особам, які входять до так званої групи ризику або вже скоїли правопорушення. До таких людей має бути звернено особливе пастирське і просвітне піклування»⁵.

Отже, держава повинна використовувати потенціал релігійних організацій у сфері профілактики правопорушень та фоновим явищам.

Так, релігійні організації можуть вживати профілактичних заходів щодо розповсюдження ВІЛ/СНІДу. Освітню і виховну роботу з дітьми стосовно ВІЛ-інфекції можна проводити в межах роботи парафіяльних недільних шкіл, спеціалізованих парафіяльних дитячих та молодіжних програм, у літніх таборах. Головна її мета - прищеплення християнських етичних принципів та орієнтирів, засвоївши які діти змогли б самостійно й відповідально контролювати свою поведінку. Освітня і виховна робота в парафії має враховувати ті реальні небезпеки, на які наражається сучасна молодь, і навчати, як їх уникати. Слід із раннього віку виховувати дітей у дусі пошани сімейних цінностей і традицій, подружньої вірності та цнотливості, милосердя і співчуття.

Як вірно зазначає О.К. Волох, що здійснення тристоронньої співпраці щодо попередження наркоманії та ВІЛ-інфекції (62% ВІЛ-інфікованих в Україні є наркозалежними),

тобто взаємодії в цьому напрямі органів внутрішніх справ, Української Православної Церкви і державних та недержавних громадських об'єднань. Наприклад, у структурі Синоду Української Православної Церкви утворено Синодальний відділ Української Православної Церкви «Місія соціальної допомоги дітям», діяльність якого спрямовано, зокрема, на вирішення проблем наркоманії і алкоголізму в нашому суспільстві. Протягом 2008 р. здійснювалося співробітництво з Реабілітаційним центром для батьків і родичів нарко- й алкоголезалежних, а також з Реабілітаційним центром «Троїцький».

Але, головне, на що необхідно звернути увагу, розглядаючи питання про місце Церкви в діяльності щодо попередження правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, - це досвід духовно-реабілітаційних центрів, створених за ініціативою Української Православної Церкви⁶.

Здійснювана сьогодні державна політика у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, зокрема, попередження правопорушень у цій сфері, є недостатньо ефективною, оскільки в її основу щодо протидії немедичному вживанню наркотиків покладено принцип зниження рівня шкоди замість орієнтації на повну відмову від вживання наркотиків, з посиленням уваги до реабілітації та ресоціалізації наркозалежних. Саме для лікування та реабілітації наркозалежних осіб можна використовувати релігійні організації шляхом створення за участю Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я відповідних реабілітаційних центрів.

На нашу думку, використання потенціалу релігійних організацій у сферах профілактики правопорушень, навчання та виховання, формування у віруючих законослухняної поведінки, поваги до правил співжиття, високих моральних устоїв потребує не тільки покращення, але й якісно нового оформлення.

Слід зазначити, що серед органів державної влади - суб'єктів адміністративно-правових відносин з реалізації об'єднаннями віруючих свободи віросповідання - можна виокремити органи, утворені для представництва інтересів держави саме в сфері релігій, віруючих та їх об'єднань. Такими «спеціальним» органом є Державний комітет у справах національностей та релігій⁷, управління у справах релігій Київської міської державної адміністрації і відділи у справах релігій обласних та Севастопольської міської державної адміністрації.

Відповідно до п.3 вказаного Положення основними завданнями Державного комітету у справах національностей та релігій є сприяння зміцненню взаєморозуміння релігійних організацій різних віросповідань, вирішенню відповідно до законодавства спірних питань, що виникають у відносинах між такими організаціями; сприяння у вирішенні питань, пов'язаних із зверненням релігійних організацій щодо культових будівель, споруд та іншого майна.

З наведеного можемо зробити висновок, що державна політика у взаємовідносинах між органами державної влади та релігійними організаціями обмежується вирішенням конфліктів та розподілом майна між релігійними організаціями. Такий формат відносин держави і релігійних організацій, виходячи з необхідності співпраці, розвитку їх партнерських відносин, вирішення міжконфесійних конфліктів функціонування в Україні і виконання ними вказаних повноважень деякий час, може виявитися доцільним.

Підводячи підсумок вищевикладеному, ми можемо зробити висновок про необхідність на законодавчому рівні закріплення за Державним комітетом у справах національностей та релігій повноважень координації діяльності між релігійними організаціями та органами державної влади та місцевого самоврядування, таких функцій як сприяння досягненню домовленостей релігійних організацій з органами державної влади, надання необхідної допомоги в питаннях застосування законодавства про свободу совісті та релігійні організації, а також аналіз інформації про відносини держави і релігійних організацій, вивчення тенденції релігійного життя тощо.

¹ *Інтровігне М.* Свобода релігій в Європі // Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії. Науковий щорічник. За заг. ред. д.філос.н. А. Колодного і к.філос.н. В. Єленського. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 1999. - С. 12.

² Там само.

³ Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [Електронний ресурс] / Режим доступу до Закону : // rada.gov.ua.

⁴ Архієпископ Львівський і Галицький Августин. Духовно-пастирська опіка військовослужбовців: стан і перспективи [Електронний ресурс] / Архієпископ Львівський і Галицький Августин // Офіційний сайт Української Православної Церкви. - Режим доступу : <http://www.pravoslavye.org.ua/>.

⁵ Основи соціальної концепції Української Православної Церкви [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.pravoslavye.org.ua.

⁶ Волох О. К. Попередження адміністративних деліктів органами внутрішніх справ : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Волох Олександр Костянтинівич. - Дніпропетровськ., 2009. - 218 с. - С. 119.

⁷ Про затвердження Положення про Державний комітет у справах національностей та релігій : Постанова Кабінету Міністрів від 14.02.2007р. № 201 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua.

Отримано 10.06.2009

Резюме

Стаття посвячена проблемам правового регулювання общественных отношений, которые возникают между государственными органами и религиозными организациями. Анализируются вопросы использования потенциала религиозных организаций в профилактике наркомании, СПИДа, обучения и воспитания верующих в духе уважения к законам и правилам общежития. Приводятся примеры такого позитивного опыта.

Summary

The article is devoted the problems of the legal adjusting of public relations which arise up between public organs and religious organizations. The questions of the use of potential of religious organizations are analysed in the prophylaxis of drug addiction, AIDS, teaching and educations of believers in a spirit respect to the laws and rules of dormitory. Examples of such positive experience are made.